

ОПЕРАЦІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПЛАН «КАРТИНИ СВІТУ» МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ

Каліщук С. М.

кандидат психологічних наук, доцент,

докторант кафедри психології особистості та соціальних практик

Київський університет імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-1749-7856

klana_@ukr.net

Ключові слова: професійна підготовка, образ світу, смисл, смислова архітектоніка свідомості, мікрогенеза, макрогенеза, пізнавальні контури свідомості, діяльність, мотиваційні тенденції.

У статті визначена зумовленість динаміки смислових утворень свідомості майбутніх психологів-консультантів і реорганізації їх образу світу (уявлення світу, суб'єктивної дійсності) конкретно-історичним, соціально-культурним і навчально-професійним тлом, у взаємодії з яким розгортається їх багатомірна психічна діяльність. Надана дефініція понять «смислова архітектоніка свідомості особистості» й «картина світу». Означені п'ять планів розвідки процесуально-динамічних характеристик смислової архітектоніки свідомості: мікрогенеза, макрогенеза, реорганізація мнемічних контекстів, операційно-пізнавальний та операційно-емоційний. Викладена діагностична процедура вивчення операційно-пізнавального плану «картини світу» майбутніх психологів-консультантів. Запропонована модифікація методики В.П. Серкіна «Оцінка специфіки перцептивного світу». Здійснено дескрипторний аналіз семантичних структур сюжетів за тестом ТАТ Г. Мюррея. Забезпечено дослідження змісту процесів пізнання через активацію пізнавальних контурів свідомості: сенсорно-перцептивного, уяви, мисленнєвого, афективного й рефлексії. Визначено результат дії пізнавальних контурів через знаходження контекстних смислів, що мають множину зв'язків у семантиці суб'єктивної «картини світу» досліджуваних. Використані діагностичні процедури дозволили простежити процес генези – «збирання» та генерацію конкретних елементів «картини світу» досліджуваних. Доведено залежність походження та інтегрування образів «картини світу» від особистісної історії діяльності, системи діяльностей, якими досліджувані вже опанували, й від ієрархії їхніх мотиваційних тенденцій. Підтверджена теза про неоднозначність сприйняття та розуміння світу, якщо не створені умови для співвіднесення змісту образу з власною дією перетворення, з похідними його інтерпретаціями, атрибуціями й прогнозами щодо певної ситуації. Доведено, що рівні узагальнення смислових утворень пов'язані в ієрархічні зв'язки, в яких поняттєвий рівень відкривається виключно на засаді узагальнення досвіду діяльності (дій).

OPERATIONAL AND COGNITIVE COMPONENT OF THE “WORLDVIEW” OF FUTURE COUNSELING PSYCHOLOGISTS

Kalishchuk S. M.

PhD in Psychology, Associate Professor,

Doctoral Student at the Department of Psychology of Personality and Social Practices

Borys Grinchenko Kyiv University

Bulvarno-Kudriavska str., 18/2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-1749-7856

klana_@ukr.net

Key words: *professional training, worldview, meaning, notional architectonics of consciousness, microgenesis, macrogenesis, cognitive elements of consciousness, activity, motivational tendencies.*

The article has determined the dependence of the dynamics of notional formations of consciousness of future counseling psychologists and reorganization of their worldview (world outlook, subjective reality) by the concrete historical, socio-cultural and educational-professional context in cooperation with which their multidimensional mental activity is developing. The author has defined the concept “notional architectonics of personality’s consciousness” and “worldview”. It has been outlined five directions of scientific investigation of the procedural and dynamic characteristics of notional architectonics of consciousness: microgenesis, macrogenesis, reorganization of mnemonic contexts, operational-cognitive and operational-emotional. The diagnostic procedure of studying the operational and cognitive component of the “worldview” of future counselling psychologists has been covered. The author has proposed to modify V.P. Serkin’s methodology “Assessment of the specifics of perceptive world”. It has been carried out the descriptive analysis of semantic structures of the plots using H. Murray’s TAT. The study of cognitive processes has been ensured through activating cognitive elements of consciousness: sense-perceptive, imagination, mental, affective and reflection. The article has determined the activity result of cognitive elements by finding contextual meanings which have multiple relations within semantics of “worldview” of participants under study. The used diagnostic procedures have made it possible to trace the genesis process – “collecting” and generation of particular elements of the “worldview”. It has been proved the dependence of origin and integration of patterns of the “worldview” on the personal practical experience, activities system, which the participants under study have already had, and hierarchy of their motivational trends. The author has confirmed a statement about the ambiguity of perception and understanding of the world if there are no conditions for the correlation of an image with personal transformation action, its derivative interpretations, attributions, and expectations about a particular situation. The research has substantiated that level of generalization of notional formations are united into hierarchic relations where the notional level is manifested exclusively through generalizing the experience of activity (actions).

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх психологів-консультантів є закладами вищої освіти має двоїсту природу й взаємозворотну зумовленість. По-перше, це формування та розвиток фахових компетенцій, які визначають ступінь опанування майбутніми психологами-консультантами виробничих функцій і пов’язаних із ними ключових умінь, спрямованих на розв’язання типових задач консультативної психологічної діяльності. По-друге, це динаміка внутріш-

нього світу й генеза особистого досвіду уявлення себе й світу, що детермінує їхню індивідуальну «картину світу» з унікальним засобом репрезентації, деталізацією, визначенням пріоритетів і стійких емоційних і поведінкових патернів. Саме тому суб’єктивне тло професійної діяльності майбутніх психологів-консультантів є особистісним інструментом психологічної допомоги клієнту незалежно від запиту. Вищезначені положення окреслюють два взаємопов’язані плани професійної

підготовки майбутніх психологів-консультантів, а саме: психолого-педагогічні умови й зміст навчально-пізнавальної та навчально-практичної діяльності і реорганізацію свідомості як багатомірної індивідуальної системи створення образу світу й зафіксованих взаємодій і відношень до нього.

У наукових розвідках плеяди відомих українських вчених предметно окреслено комплекс факторів, що детермінують умови й засоби особистісної трансформації майбутніх психологів (Ж.П. Вірна, Н.Б. Іванцова, О.М. Лозова, С.Д. Максименко, О.П. Сергєєнкова, Н.В. Чепелева, Н.Ф. Шевченко, Т.С. Яценко) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Слід зазначити, що навчально-функціональний, професійно-перспективний та особистісний ракурси цілісного процесу фахової підготовки майбутніх психологів-консультантів інтегруються контекстом екзистенційного життєвого простору суб'єкта навчання, який на засаді доцільності цілеспрямовано, переживаючи нормативні кризи професійної підготовки, набуває складного фаху. Означене положення викликає необхідність пошуку чинників, які дадуть можливість супроводжувати й спрямовувати вектори особистісного, соціального й професійного еволюціонування майбутніх психологів-консультантів через «наведення мостів» між конструктами «Я» та «Світ» (об'єкти, явища, ситуації, культура), «Я» та «професійний Світ». На перший план виходить питання динаміки смислових утворень їх свідомості й розвитку образу світу (уявлення світу, суб'єктивної дійсності) як конкретно-історичного, соціального, культурного тла, у взаємодії з яким розгортається багатомірна психічна діяльність майбутніх психологів-консультантів.

Дослідження проблеми образу світу – диференціації реального світу й багатомірної суб'єктивної дійсності людини – окреслюють декілька проєкцій її розвідки, зокрема: як генези онтологічного тла образу світу; як номотетичного вияву онтогенетичної площини образу світу; як гносеологічного плану образу світу; як породжувальних здібностей свідомості та її репрезентативних і трансляційних функцій [9]. Безсумнівна теоретична й практична цінність досліджень образу світу полягає у створенні переконливого простору наукових ідей, які відкривають можливість зробити наступний крок – дослідити питання керованої динаміки образу світу майбутніх психологів-консультантів у процесі їх професійної підготовки й довести можливість і необхідність створення вихідної умови психологічного консультування – профіциту їх парафернальної «картини світу» щодо «картини світу» клієнта. Через те, що «проміжок» між ними детермінує шлях, за яким психолог-консультант як провідник супроводжує клієнта до оновлення його «картини світу».

Відомо, що психологічний механізм функціональної генези образу світу й «картини світу» як його семантичного шару є водночас і психологічним механізмом розвитку їх предметності. Це положення обґрунтовується методологічним принципом єдності свідомості й діяльності й підтверджується численними вагомими дослідженнями породжувальних здатностей свідомості, діяльнісної реалізації відношень особистості до світу, репрезентативних і трансляційних функцій свідомості (Ж.П. Вірна, О.М. Леонтєв, Ю.М. Швалб, Н.Ф. Шевченко) [1; 10; 11; 7]. Тому навчально-професійна діяльність, яка детермінована процесами розуміння (змістів пізнавальних контурів свідомості) й інтерпретації (варіативності можливих трактувань), є засадою конструювання смислової архітекτονіки свідомості майбутніх психологів-консультантів у період їх фахової підготовки. Смислова архітектоніка свідомості визначається нами як багатомірна смислова конструкція, що «укладає» в смислові поля та мнемічні контексти сліди зафіксованих попередніх взаємодій і відношень до об'єктів (явищ, ситуацій) і об'єктивується на семантичному шарі уявлення світу системою предметно-варіативних динамічних і взаємопов'язаних різними зв'язками «картин світу» (наприклад, «Мій світ», «Мій професійний світ», «Світ професії психолога-консультанта», «Я в діяльності психолога-консультанта», «Я в психотерапевтичній практиці» тощо). Тому дослідження процесуально-динамічних характеристик смислової архітекτονіки свідомості передбачає п'ять планів її розвідки, а саме:

1) мікрогенези – породження «мнемічних контекстів»;

2) макрогенези – динаміки смислових полів як розвитку самоорганізації особистості, що забезпечує дію «збирання себе» й зміну зв'язків і відношень між елементами системи через розширення життєвого простору, яке спостерігається в композиційному аналізі з визначенням ієрархізації та інтеграції структурних елементів смислових полів різного контексту;

3) функціонального аспекту – пошуку засобів зміни (реорганізації) мнемічних контекстів як актуалізації зон смислів несвідомого, що оформлюють семантичну канву «рекурентії», повторюють і поновлюють інтегральні значення майбутніх психологів-консультантів;

4) операційно-пізнавального аспекту – визначення специфіки дії пізнавальних контурів як форм смислотворення та парціальних видів розуміння на рівні діяльнісного упредметнення потреб;

5) операційно-емоційного аспекту як засади генези смислової архітекτονіки свідомості й розкриття змісту, умов і засобів спрямованого впливу

на характер зв'язків між смислами, що організують семіотику й семантику «тексту» свідомості.

Мета статті полягає у викладенні процедури дослідження операційно-пізнавального плану «картини світу» майбутніх психологів-консультантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Операційно-пізнавальний план предметно розкривається двома емпіричними корелятами, а саме: зоною інтенсивної перцепції, пов'язаною з предметом діяльності, й потребо-мотиваційними тенденціями в сприйнятті світу. Тому як методичні інструменти було обрано методику «Оцінки специфіки перцептивного світу» В.П. Серкіна [12] і «Тематичний апперцептивний тест» Г. Мюррея [13]. Специфіка предмету дослідження зумовила використання проективної процедури й методу опису ситуації (стану, відношення). Означені методи забезпечили досягнення двох парціальних цілей. По-перше, зібрати інформацію, яка не усвідомлюється досліджуваними; по-друге, отримати дані, які є цінними самі по собі, бо відкривають шлях розуміння досліджуваними аспектів свого «співвіднесення зі світом» і стимулюють їх до поглиблення знання про себе й свою дійсність, про свій життєвий простір. Вибірка досліджуваних складалась із двох груп: група 1 – 577 осіб, що здобували першу вищу освіту (перший і другий рівень освіти) й група 2 – 186 студентів другої вищої освіти (перший і другий рівень освіти). Експериментальною базою виступили заклади вищої освіти України й Грузії. Зіставлення показників студентів різних закладів вищої освіти не виявило суттєвих відмінностей, отже, ці показники розглядалися як загальний масив даних.

Дослідження специфіки дії пізнавальних контурів свідомості майбутніх психологів-консультантів як форм смислотворення та парціальних видів розуміння розглядалось в об'єктивованому варіативно-предметному випадку архітекtonіки смислових зв'язків – у «картині світу», що дозволяє окреслити парціальні її образи (елементи) й схарактеризувати її розвиток. Як частки аналізу виступили:

– зміст процесів пізнання як активації пізнавальних контурів свідомості: сенсорно-перцептивного, уяви, мисленнєвого, афективного й рефлексії, які разом із тим, за образним висловлюванням А.Ю. Агафонова, «визначають лише синтаксис тексту свідомості, а не його семантику» [14, с. 102];

– результат дії пізнавальних контурів – знаходження конкретних смислів, що мають множини зв'язків у семантиці суб'єктивної «картини світу» – цілісної мережі індивідуально налаштованих образів світу й себе в ньому й ієрархіч-

них смислових відношень між ними, що виконує функцію регуляції діяльності й опосередковує процеси психічного відбиття [10; 15].

Виконання означених завдань базується на введенні в аналіз діяльнісного опосередкування, яке визначає детермінованість елементів «картини світу» «особистісною історією діяльності» і складеною ієрархією мотивів людини [16; 17; 12]. Так, методика «Оцінки специфіки перцептивного світу» В.П. Серкіна окреслювала зони інтенсивної перцепції, пов'язаної з предметом діяльності, та її актуалізації [12]. «Тематичний апперцептивний тест» Г. Мюррея визначав систему апперцептивних очікувань, вектори мотиваційних тенденцій досліджуваних та їх вплив на зміст сприйняття, уяви й трактування події (пізнання та розуміння) [13; 18, 19].

Використані діагностичні процедури дозволили простежити процес генези – «збирання» та генерацію конкретних елементів «картини світу» досліджуваних. А крім того, довести залежність походження та інтегрування образів «картини світу» від особистісної історії діяльності, системи діяльності, якими досліджувані вже опанували, й від ієрархії їхніх мотиваційних тенденцій.

Методика «Оцінки специфіки перцептивного світу» В.П. Серкіна [12, с. 334] була модифікована з метою розкриття дії пізнавальних контурів свідомості (сенсорно-перцептивного, уяви, мисленнєвого, афективного й рефлексії) та їхнього вербально-логічного упредметнення. Досліджувані виконували три завдання:

1. Склали список завдань (дій, діяльності), якими вони опанували натепер.

2. Відповідно до кожного завдання (діяльності) визначали в описовій формі, що в період виконання діяльності: помічали, відчували, уявляли, розуміли, придумали, почували, переживали, стали практикувати.

3. Підраховували загальну кількість дій, визначали, наскільки опанували кожною з них і що це принесло в їхнє життя.

Методика передбачала якісну й кількісну обробку отриманих даних. Якісна обробка містила групування описових характеристик за пізнавальними контурами та їх класифікацію за сферами (сфера навчання, професійна сфера (попередня діяльність, до навчання), майбутня психологічна сфера, соціальна сфера, побутова сфера, дозвілля). Кількісна обробка полягала у визначенні середнього значення, відсотків, критерію кутового перетворення Р. Фішера й у знаходженні кореляційного зв'язку (ступеню узгодженості-неузгодженості) між вказаними досліджуваними освоєними діяльностями, сферами діяльності й знайденими смислами – категоріями смислотворення. Первинні дані зведено у табл. 1.

Таблиця 1
Показники діагностичних ознак
досліджуваних за методикою «Оцінки
специфіки перцептивного світу» В.П. Серкіна

Діагностичні ознаки	Група 1 (n=577)	Група 2 (n=186)
«Сенсорно-перцептивний контур» (%)	21,61	24,54
«Контур уяви» (%)	43,26	63,54
«Мисленнєвий контур» (%)	38,4	47,12
«Афективний контур» (%)	49,39	56,27
«Контур рефлексії» (%)	41,18	68,43
Сфера навчання (%)	16,98	36,34
Професійна сфера (діяльність до навчання) (%)	0,69	43,34
Майбутня психологічна сфера (%)	2,9	18,32
Соціальна сфера (%)	9,36	51,37
Побутова сфера (%)	6,24	68,26
Сфера дозвілля (%)	31,19	51,92
Загальна кількість діяльностей (дій, завдань) (\bar{x})	13,4	21,6
Ступінь опанування (шкала від 0 до 9) (\bar{x})	4,8	8,9
Смислотворення (кількість не повторювальних категорій) (\bar{x})	7	18

Методика В.П. Серкіна та її модифікація відповідно до завдання нашої розвідки виявила можливість забезпечити в досліджуваних дію інтеріоризації та смислотворення та зібрати великий обсяг матеріалу. Слід зауважити, що досліджувані надавали відповіді у вільній формі, тому дії пізнавальних контурів (через аналіз дескрипторів: «помічали», «відчували», «уявляли», «розуміли», «придумали», «почували», «переживали», «стали практикувати») представлені не пропорційно. Але вважаємо, що описані досліджуваними дії визначають їхню суб'єктивну перевагу фіксуватися на індивідуальних засобах перероблення інформації та формувати знання та досвід. У комплексній дії пізнавальних контурів їх активація може усвідомлюватися досліджуваними по-різному, але значення та продуктивність кожного з пізнавальних контурів у цілісній системі свідомості цим не знижується. Так, у відповідях досліджуваних найменше значення отримали характеристики «помічали» й «відчували», які належать до сенсорно-перцептивного контуру та які в описаних діях (діяльностях) наводилися нечасто (наприклад: «звертаю увагу на гарних людей», «прислухаюсь до фортепіанної музики й саксофону», «роздивляюсь, як ростуть мої квіти», «важко сприймаю літературний стиль наукових праць С.Л. Рубінштейна» тощо). Статистичних розбіжностей за ϕ^* -критерієм кутового перетворення Р. Фішера в представленості всіх п'яти пізнаваль-

них контурів між групами вибірки не виявлено: $\phi^*_{\text{емп.}} < \phi^*_{\text{крит.}} \leq 1,64$ на рівні $p \leq 0,05$ [19]. Разом із тим значущі розбіжності виявлено за всіма сферами діяльностей; загальною кількістю описаних діяльностей; ступенем їх опанування та числом категорій смислотворення ($\phi^*_{\text{емп.}} > \phi^*_{\text{крит.}} \geq 2,31$ на рівні $p \leq 0,01$). Досліджувані групи 2 виявили ширший спектр власних дій. Приклади опису ними різних сфер дій: у сфері навчання («відчуваю труднощі в опрацюванні першоджерел», «зрозуміла на практиці, як працюють практичні психологи в школі» тощо), в професійній сфері («не прогнала жодної судової справи як адвокат», «звикала поновлювати й систематизувати свої знання», «відчула сумніви в правильності вибору попередньої професії» тощо), в майбутній психологічній сфері («вперше зрозуміла, як цікаво навчатися», «розмірковую про своє професійне майбутнє та адаптацію до нього», «стала критично ставитися до викладачів» тощо), в соціальній сфері («знайшла однодумців», «стала більш впевненою», «мене цікавлять успішні люди» тощо), в побутовій сфері («ціную комфортне життя», «навчилася розраховувати час на все», «знаю, як полегшує життя автомобіль» тощо), у сфері дозвілля («навчилася танцювати», «стала слухати класичну музику», «відпочиваю в красивому куточку природи, який сама створила» тощо). Разом із тим кількість описових дій щодо майбутньої психологічної діяльності в обох групах вибірки є найменшою (2,9 та 18,32 відповідно), що свідчить про незначне включення сфери майбутньої діяльності в сьогоденний простір життя.

Якісний аналіз смислів, такий, як відповідь на питання: «Що опанування цією діяльністю принесло в моє життя?», розкрив не тільки зміст знайдених смислових утворень, але і їх специфічні характеристики й віднесення до одного з трьох рівнів узагальнення: синкретичного (сполученого й злитого), комплексного (поєднувального) й поняттєвого (об'єктивного й неупередженого). Прикладами виявлених смислових утворень досліджуваних є: синкретичні – «музика робить мене радісною», «водіння авто урівноважує мої стани», «вивчення професійної літератури робить мене активнішою»; комплексні – «я стаю сильнішою, розширюючи свій простір», «моя рішучість – це добре, так покращується моє життя», «я цікава іншим, коли досягаю чогось важливого», «світ приємно дивує мене завжди, коли я проявляю себе»; поняттєві смисли – «впевненість», «здібність», «цікаве життя», «безпека», «моя сила», «мій вибір», «я не боюсь складнощів». Смислові утворення досліджуваних частіше детермінувалися декількома сферами діяльностей, наприклад: навчання та майбутня професійна або дозвілля та побутова сфера. Цим підтверджується теза про

неоднозначність сприйняття та розуміння світу, якщо не створені умови для співвіднесення змісту образу з власною дією перетворення, з похідними його інтерпретаціями, атрибуціями й прогнозами щодо певної ситуації. Рівні узагальнення смислових утворень пов'язані в ієрархічні зв'язки, в яких поняттєвий рівень відкривається виключно на засаді узагальнення досвіду діяльності (дій).

Внаслідок кореляційного аналізу встановлені узгоджені прямі зв'язки між освоєними діяльностями й знайденими смислами – категоріями смислотворення ($r_s=0,154^*$ у групі 1 і $r_s=0,168^*$ у групі 2) та між сферою навчання та знайденими смислами ($r_s=0,141^*$ у групі 1 і $r_s=0,149^*$ у групі 2, де r_s – значення коефіцієнту Ч. Спірмена з двосторонньою значущістю на рівні $p \leq 0,05$), що вказує на інтегративний характер діяльності в динаміці смислової конструкції свідомості досліджуваних.

Можна констатувати, що діяльність (завдання, дія) виступає центром «упередженості» щодо знайдених досліджуваними смислів і коло-центричним (ядерним) чинником формування образів їхньої «картини світу». Водночас діяльнісний рівень регуляції образів і зв'язків між образами «картини світу» не усвідомлюється без спеціально організованої рефлексивної роботи.

За допомогою методики «Тематичний апперцептивний тест» Г. Мюррея [13; 18; 19] був створений контекст для рефлексивного опрацювання головних потреб і мотиваційних тенденцій майбутніх психологів-консультантів у всіх сферах їхніх відношень зі світом і в особистому досвіді.

Діяльнісно-смислова парадигма зумовила використання цілісного підходу до трактування мотиваційних тенденцій досліджуваних. Запропонована М.С. Розовим інтерпретація отриманих даних базується на семантичному аналізі всіх текстів із визначенням семантичного інваріанта описаного досліджуваним сюжету [18]. Критеріями аналізу сюжетів стали п'ять ознак – семантичних структур тесту: парадигматична, опозиційна, синтагматична, просторова й актантна (табл. 2).

Парадигматична ознака окреслюється системою смислових вузлів, які лежать в основі складеного досліджуваними сюжету. Смислові вузли є компонентами теми й розкривають її різні грані, наприклад: «талант – це постійна праця та вдосконалення», «життя таке багатогранне, кожен знаходить свою грань», «самітність робить людину вразливою», «любов – це зустрічні потоки почуттів» тощо. Зростання смислових граней простежується в групі 2 ($\varphi_{\text{емп}}^* = 2,87^{**} > \varphi_{\text{крит.}}^* \geq 2,31$ на рівні $p \leq 0,01$). Кількість граней проявляє ступінь розгорнення смислової архітекτονіки й більший масштаб «картини світу», які в досліджуваних групі 2 зумовлюються більшим досвідом і більшою кількістю освоєних діяльностей. Смислові зв'язки між компонентами теми вказують на знаходження загальних засад поєднання описаних досліджуваними тем у цілісне полотно їхнього життя. Смислові зв'язки відбивають причинно-наслідкову пов'язаність образів «картини світу» як загального тла смислової регуляції особистості та її інтегрованості. Приклади смислових зв'язків:

Таблиця 2

**Дескрипторний аналіз сюжетів досліджуваних
за «Тематичним апперцептивним тестом» Г. Мюррея**

Ознаки	Дескриптори	Група 1	Група 2	$\varphi_{\text{емп}}^*$
		(n=577)	(n=186)	
Парадигматична (\bar{x})	Смислові вузли	6,1	11,3	2,87**
	Смислові зв'язки	14,6	15,1	
Опозиційна (\bar{x})	Смислові протиставлення:			4,25**
	Позитивні	4,1	13,6	
	Негативні	10,4	11,7	
Синтагматична (\bar{x})	Амбівалентні	2,51	3,81	1,12
	Послідовність подій:			1,23
	Лінійні ланцюги	29,5	32,5	
	Ланцюги, що сходяться	9,2	12,3	
Ланцюги, що розходяться	10,6	18,4		
Просторова (\bar{x})	Змішані ланцюги	12,1	14,3	1,05
	Структури світу:			2,76**
	Зони простору	8,4	15,1	
	Переходи	3,8	7,5	
	Вторгнення	8,1	3,4	
Перепони	13,9	5,7		
Актантна (\bar{x})	Характеристика персонажів:			0,45
	Значущість	25,9	21,7	
	Ідентифікація	18,2	9,9	2,69**

($\varphi_{\text{емп}}^{**} \geq \varphi_{\text{крит.}}^*$ на рівні $p \leq 0,01$; $\varphi_{\text{емп.}}^* \geq \varphi_{\text{крит.}}^*$ на рівні $p \leq 0,05$)

«зумовлює», «виступає причиною», «властиві», «характерні» тощо. Групи вибірки за цим показником статистично не відрізняються. У цілому, аналіз парадигматичної (сислової) структури розкриває конкретне місце певного елемента (наприклад, самотності, небезпеки, кохання або відношень із батьками) в системі зв'язків з іншими елементами «картини світу» досліджуваних, що відбиває широту й інтегрованість їхнього життєвого простору.

Опозиційна структура образу світу й життя характеризує набір смислових протиставлень, яким описується як герой сюжету, так і смислові компоненти теми. У групах вибірки однаково представлені як амбівалентні протиставлення («приємно пройти нічним містом, але небезпечно», «старші люди мають цінний досвід, але прислуховуватися до нього ми не хочемо»), так і негативні («смерть страшить, але вона неминуча», «від полум'я важко врятуватися, але спробувати треба»). Значне розходження між групами вибірки отримано за дескриптором «позитивні протиставлення» ($\varphi^*_{\text{емп}} = 4,25^{**} > \varphi^*_{\text{крит}} \geq 2,31$ на рівні $p \leq 0,01$). Досліджувані групи 2 відрізняються позитивними формулюваннями в пошуках пояснення обставин: «людина сповнена силою та гордістю, навіть якщо її праця проста й побутова», «від професіоналізму лікарів залежить життя багатьох людей, хоча й не кортить бути їх пацієнтом», «краще нехай військові відпочивають, ніж виконують свої професійні справи» тощо. Вважаємо, що зростання позитивних протиставлень є результатом об'ємнішого погляду на життя та світ і здібності охопити більший ракурс його сприйняття та сформувані власну систему засобів знаходження відповідей і значень. Опозиційна смислова структура розкриває категоріальні шкали, за допомогою яких досліджувані сприймають та оцінюють світ – ворожо, суперечливо або ціннісно.

Синтагматична структура відкриває типовий ланцюг смислового пояснення як послідовність розвитку подій у сюжеті. За лінійними, змішаними ланцюгами й ланцюгами, що сходяться, значення в групах вибірки не відрізняються. Виразну тенденцію відкриває перевага в групі 2 ланцюгів, що розходяться ($\varphi^*_{\text{емп}} = 1,98^{**} > \varphi^*_{\text{крит}} \geq 1,64$ на рівні $p \leq 0,05$). Означені смисли фіксують зосередженість на диференціації різних логічних, полі-варіативних результатів у прогнозі завершення теми: «чоловік – лікар, і тому допоможе юнаку – результат дії лікаря призвів до смерті», «син і матір залежать один від одного, вони сім'я – син і матір, хоча разом, але дуже самотні», «зручна можливість покінчити з життям – справедливість у світі треба захищати» тощо. Таким чином, досліджувані групи 2 проявляють ширше, більш гіпотетичне міркування (активність пізнавального кон-

туру уяви й мисленнєвого), яке зосереджується на відкритті альтернативних завершень ситуації. Сигматична смислова структура відбиває уявлення про типові, наявні в досвіді досліджуваних ситуації та засоби поведінки в них. Ланцюги розвитку подій відбивають лише те, що вже є в досвіді досліджуваних, наприклад: «підкорення іншим – старанність і зусилля – пригнічена поведінка, але з внутрішнім протестом» або «пасивність – уникнення покарання – переконання, що все влаштується само собою».

Просторова ознака розкриває стійке роздроблення світу на умовні, уявні або дійсні частки (зони), в яких функціонує герой сюжету та які поєднуються певним змістом. Групи вибірки розрізняються за всіма дескрипторами просторового параметра ($\varphi^*_{\text{емп}} > \varphi^*_{\text{крит}} \geq 1,64$ на рівні $p \leq 0,05$). Кількість зон простору однієї теми сюжету значно більша в досліджуваних групі 2 (наприклад, таблиця № 1 описується елементами: «мистецтво», «успіх», «відношення», «розчарування», «примус», «гордість», «пасивність», «соціальна агресія», «відповідальність», «майбутнє», «уява», «конфлікт», «батьки», «вчитель», «школа», «концерт», «самітність», «інструмент» тощо). Крім того, група 2 характеризується гнучкими переходами між зонами «батьки – вчитель», «успіх – самотність», «концерт – примус» тощо. Група 1 проявила наявність перепон і вторгнення в зони змісту сюжету. Наприклад: «хлопчик готується до концерту, а мама стоїть за дверима й слухає, чи старанно він займається», «хлопчик давно хотів скрипку, але тільки зараз зрозумів, скільки часу він буде проводити сам на сам, без друзів» тощо. Таким чином, просторова ознака характеризує не тільки масштаб життєвого простору досліджуваних, але й ступінь його диференційованості й інтегрованості. Між зонами можливі переходи або, навпаки, бар'єри, які обмежують зв'язки між частками світу. Крім того, зони, як вказує М.С. Розов, можуть досліджуваними захищатися від вторгнення, зокрема від насильницьких змін їх змісту, множинного інтерпретування тексту [18, с. 71]. Таким чином, просторові смисли відбивають гнучкість-стійкість будови «картини світу». У цілому, група 2 відрізняється не тільки розвиненішим життєвим світом, але й пов'язаністю його образів, які взаємодоповнюють загальний зміст «картини світу».

Актантна структура описує персонажів сюжетів, їх дії, почуття, прагнення та взаємоставлення (наприклад: «доглядальниця втомила від примх і розлютилася», «молода жінка відчуває підтримку бабусі», «син боїться розчарувати матір» тощо). У досліджуваних групі 1 виявлена тенденція ($\varphi^*_{\text{емп}} = 2,69^{**} > \varphi^*_{\text{крит}} \geq 2,31$ на рівні $p \leq 0,01$) ідентифікуватися з персонажем, включаючи його

у свій контекст, наприклад: «мене теж мучили заняття музикою», «коли я стою на високому мосту, в мене виникає страх, що я можу з нього пригнути», «я знаю, як це – бути не тільки розчарованою, але й відчувати відчай», «я теж завжди помічаю щасливі пари» тощо. Слід підкреслити, що актантні структури проявляють ставлення до інших людей як зафіксований патерн. Ідентифікація та значущі люди в сюжетах відбивають ціннісні смислові образи, які регулюють сприйняття людей, «очікування від них, свої дії щодо них» [18, с. 78].

Висновки. Таким чином, дослідження генезу смислової архітектоники свідомості є випадком наукового аналізу, який на етапі констатації дослідницьких ознак не тільки припускає можливість абстрактно-моделювального їх розгляду, але й наполегливо його вимагає. Обґрунтування предметного поля дослідження з формулюванням його ключових концептуальних засад, методичних принципів і логіки розвідки дозволяють об'єктивувати об'ємний дослідницький феномен і здійснити діагностику виокремлених планів його вивчення: мікрогенези, макрогенези, функціонального, операційно-пізнавального й операційно-емоційного. Діагностика операційно-пізнавального плану передбачала визначення зон

інтенсивної перцепції досліджуваних, пов'язаних із предметом діяльності й мотиваційних тенденцій і почуттів, сил оточення та розвитку сюжетів як комбінації парафернальних потреб досліджуваних. Подвійна дія суб'єктивно-феноменологічних методів, з одного боку, дозволила виявити смислові характеристики досліджуваних, а з іншого, – створила умови для реорганізації їхньої «картини світу» через об'єктивацію смислових пучків, системних смислових зв'язків між елементами «картини світу» й через пізнання особливостей власних категоріальних шкал сприймання та оцінювання реального світу. На рівні діяльнісного упредметнення потреб можна констатувати, що діяльність виступає зумовлювальним механізмом породження образів «картини світу». Разом із тим визначено, що дія смислотворення потребує актуалізації парціальних видів розуміння на всіх пізнавальних контурах свідомості через спеціально організовану рефлексивну діяльність. Подальший дослідницький інтерес полягає в окресленні сутності психолого-педагогічної матриці макрогенези смислової архітектоники свідомості майбутніх психологів-консультантів, спрямованої на створення умов реорганізації смислової архітектоники свідомості майбутніх психологів-консультантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вірна Ж.П. Організація життя позитивної особистості: конструктивна прогностика та професійна успішність. *Наука і освіта*. 2014. № 9. С. 65–71.
2. Іванцова Н.Б. Генеза професійної спрямованості практичного психолога. Київ : Слово, 2013. 344 с.
3. Лозова О.М. Структура самоставлення майбутніх психологів як основа конструювання образу світу професії. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2013. № 21. С. 338–348.
4. Максименко С.Д. Генезис существования личности. Киев : КММ, 2006. 240 с.
5. Сергеєнкова О.П. Психологія індивідуальності фахівця освітньої сфери. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011. 276 с.
6. Чепелева Н.В., Пов'якель Н.І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія* : збірник наукових праць. . Вип. 3. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 1998. С. 35–41.
7. Шевченко Н.Ф. Формування професійної свідомості майбутніх практичних психологів в умовах рефлексивного навчального середовища. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2003. № 7 (1). С. 439–445.
8. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика. Київ : Вища школа, 2006. 382 с.
9. Каліщук С.М. Онтологічний і гносеологічний плани суб'єктивних моделей реальності. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної психології та педагогіки*. Львів, 2020. С. 11–16.
10. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения : в 2 т. Москва : Педагогика, 1983. Т. 2. 318 с.
11. Швалб Ю.М. Свідомість як відношення людини до світу. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С. 154–166.
12. Серкин В.П. Методы психологии субъективной семантики и психосемантики. Москва : Пчела, 2008. 382 с.
13. Леонтьев Д.А. Тематический апперцептивный тест. Москва : Смысл, 2000. 254 с.
14. Агафонов А.Ю. Основы смысловой теории сознания. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 296 с.

15. Смирнов С.Д. Мир образов и образ мира. *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. 1981. № 2. С. 15–29.
16. Артемьева Е.Ю. Психология субъективной семантики. Москва : Наука, 1999. 349 с.
17. Стрелков Ю.К. Темпоральность трудовой деятельности. *Национальный психологический журнал*. 2011. № 1 (5). С. 62–65.
18. Розов Н.С. Применение ТАТ в психологической консультации: о способе целостной интерпретации рассказов. *Психологическая служба в высшей школе*. Новосибирск : Институт философии и права СО РАН, 1981. С. 67–80.
19. Gruber N., Kreuzpointner L. Measuring the reliability of picture story exercises like the TAT. *Plos ONE*. 2013. No. 8 (11). DOI: 10.1371/journal.pone.0079450.
20. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : Речь, 2000. 349 с.

REFERENCES

1. Virna, Zh.P. (2014). Organizaciya zhittya pozitivnoyi osobistosti: konstruktivna prognostika ta profesijna uspishnist [Organizing the life of a positive person: constructive prognostics and professional success]. *Nauka i osvita – Science and education*. 9. 65–71 [in Ukrainian].
2. Ivancova, N.B. (2013). Geneza profesijnoyi spryamovanosti praktichnogo psihologa [The genesis of the professional orientation of a practical psychologist]. Kiev [in Ukrainian].
3. Lozova, O.M. (2013). Struktura samostavlennya majbutnih psihologiv yak osnova konstruyuvannya obrazu svitu profesiji [The structure of self-attitude of future psychologists as a basis for constructing an image of the world of the profession]. *Problemi suchasnoyi psihologiyi – Problems of modern psychology*. Zbirnik naukovih prac K-PNU imeni Ivana Ogiyenka, Institutu psihologiyi imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukrayini. Kam'yanec-Podilskij 21. С. 338–348 [in Ukrainian].
4. Maksimenko, S.D. (2006). Genezis sushestvovaniya lichnosti [The genesis of the existence of personality]. Kiev : KMM [in Ukrainian].
5. Sergiyenkova, O.P. (2011). Psihologiya individualnosti fahivcyta osvitnoyi sferi [Psychology of personality of a specialist in the educational sphere]. Kremenchuk : PP Sherbatih O.V. [in Ukrainian].
6. Chepelyeva, N.V. & Pov'yakel, N.I. (1998). Teoretichne obgruntuvannya modeli osobistosti praktichnogo psihologa [Theoretical substantiation of the personality model of a practical psychologist]. *Psihologiya – Psychology: zbirnik naukovih prac*. Kiev : NPU imeni M.P. Dragomanova. 3. 35–41 [in Ukrainian].
7. Shevchenko, N.F. (2003). Formuvannya profesijnoyi svidomosti majbutnih praktichnih psihologiv v umovah refleksivnogo navchalnogo seredovisha [Formation of professional consciousness of future practical psychologists in a reflective learning environment]. *Aktualni problemi psihologiyi: zbirnik naukovih prac Institutu psihologiyi im. G.S. Kostyuka APN Ukrayini - Actual problems of psychology: collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk APN Ukraine*. Kiev, 7. (1). 439–445 [in Ukrainian].
8. Yacenko, T.S. (2006). Osnovi glibinnoyi psihokorekciyi: fenomenologiya, teoriya i praktika [Fundamentals of deep psychocorrection: phenomenology, theory and practice]. Kiev [in Ukrainian].
9. Kalishchuk, S.M. (2020). Ontologichnij i gnoseologichnij plani sub'yektivnih modelej realnosti [Ontological and epistemological plans of subjective models of reality]. *Teoretichni ta praktichni aspekti rozvitku suchasnoyi psihologiyi ta pedagogiki - Theoretical and practical aspects of the development of modern psychology and pedagogy*. Lviv, 11–16 [in Ukrainian].
10. Leontev, D.A. (2000). Tematicheskij apperceptivnyj test [Thematic apperception test]. Moscow : Smysl [in Russian].
11. Shvalb, Yu.M. (2004). Svidomist yak vidnoshennya lyudini do svitu [Consciousness as a person's relationship to the world]. *Psihologiya i suspilstvo – Psychology and society*. 4. S. 154–166 [in Ukrainian].
12. Serkin, V.P. (2008). Metody psihologii subektivnoj semantiki i psihosemantiki [Methods of psychology of subjective semantics and psychosemantics]. Moscow : Pchela, 2008 [in Russian].
13. Agafonov, A.Yu. (2003). Osnovyi smyislovoj teorii soznaniya [Fundamentals of the semantic theory of consciousness]. St. Petersburg : Rech [in Russian].
14. Leontev, A.N. (1983). Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya [Selected psychological works] : V 2 t. Moscow : Pedagogika. T. 2 [in Russian].
15. Smirnov, S.D. (1981). Mir obrazov i obraz mira [The world of images and the image of the world]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 14. Psihologiya – Moscow University Bulletin. Episode 14. Psychology*, (2). 15–29 [in Russian].
16. Artemeva, E.Yu. (1999). Psihologiya subektivnoj semantiki [Psychology of subjective semantics]. Moscow : Nauka [in Russian].

17. Strelkov, Yu.K. (2011). Temporalnost trudovoj deyatel'nosti [Temporality labor activity]. *Nacionalnyj psihologicheskij zhurnal – National Psychological Journal*, 1 (5). 62–65 [in Russian].
18. Rozov, N.S. (1981). Primenenie tat v psihologicheskoy konsultacii: o sposobe celostnoj interpretacii rasskazov [The use of TAT in psychological counseling: on the method of holistic interpretation of stories]. *Psihologicheskaya sluzhba v vysshej shkole - Psychological service in higher education*. Novosibirsk : Institut filosofii i prava SO RAN, 67–80 [in Russian].
19. Gruber, N. & Kreuzpointner, L. (2013). Measuring the reliability of picture story exercises like the TAT. *Plos ONE*, 8 (11). doi:10.1371/journal.pone.0079450.
20. Sidorenko, E.V. (2000). Metody matematicheskoy obrabotki v psihologii [Methods of mathematical processing in psychology]. St. Petersburg : Rech [in Russian].